

УДК 687.1
ID ORCID 0000-0001-5952-0682
DOI 10.5281/1993-6400-2020-2-13-20

Попова Т. І.

Українська інженерно-педагогічна
академія

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ВИШИВКИ ЯК РІЗНОВИДУ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА В ЖІНОЧОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ОДЯЗІ

Попова Т. І. Дослідження особливостей використання вишивки як різновиду декоративно-прикладного мистецтва в жіночому українському одязі. У статті проведено історичний огляд розвитку та використання вишивки в жіночому одязі, розглянуто різні види вишивки (хрестиком, стрічками, бісером, гладдю, шовком, золотом, ізониткою, синеллю, вишивка хардангер, вишивка в килимовій техніці, об'ємна вишивка, блекворк, ришельє), виділено групи орнаментальних сюжетів: геометричні (прямі та хвилясті лінії, круги, хрести, ромби, квадрати, розетка), рослинні (виноград, дуб, калина, троянда, лілія, мак, хмель), зооморфні (зображення звірів, птахів), антропоморфні (зображення людей), а також групи технічних прийомів: лічильна техніка, що виконується за лічбою ниток тканини (нанизування, лічильна гладь, низь, занизування і хрестик), та нелічильна техніка, що виконується по намічених контурах рисунка (тамбур, нелічильна гладь і хрестик по канві); з'ясовано символіку орнаменту української вишивки, досліджено популярність використання вишивки у жіночому легкому одязі та розроблено сучасні жіночі моделі українського одягу з оздобленням вишивкою.

Ключові слова: вишивка, жіночий одяг, орнамент, композиція, сюжет.

Попова Т. И. Исследование особенностей использования вышивки как разновидности декоративно-прикладного искусства в женской украинской одежде. В статье проведен исторический обзор развития и использования вышивки в женской одежде, рассмотрены различные виды вышивки (крестиком, лентами, бисером, гладью, шелком, золотом, изонитью, синелью, вышивка хардангер, вышивка в ковровой технике, объемная вышивка, блекворк, ришелье), выделены группы орнаментальных сюжетов: геометрические (прямые и волнистые

линии, круги, кресты, ромбы, квадраты, розетка), растительные (виноград, дуб, калина, роза, лилия, мак, хмель), зооморфные (изображение зверей, птиц), антропоморфные (изображения людей), а также группы технических приемов: счетная техника, выполняющаяся по счету нитей ткани (нанизывание, счетная гладь, низь, занизувание и крестик) и несчетная техника, выполняющаяся по намеченным контурам рисунка (тамбур, несчетная гладь и крестик по канве), выяснена символика орнамента украинской вышивки, исследована популярность использования вышивки в женской легкой одежде и разработаны современные женские модели украинской одежды с отделкой вышивкой.

Ключевые слова: вышивка, женская одежда, орнамент, композиция, сюжет.

Popova T. Research of Peculiarities of Usege of Embroidery as a Variety of Decorative and Applied Arts in Women's Ukrainian Clothes. The article provides a historical overview of the development and use of embroidery in women's clothing (the cradle of embroidery was the East, where it was embroidered with colorful and gold threads, stones on thin fabrics, IV century AD – embroidery on inserts, hem, cuffs, VII century AD – silver thread embroidery appeared, XIII century AD – silver, gold and silk embroidery with the image of plant patterns, XIII – XIV century AD – embroidery "white on white", Venetian lace, XVI – XVII century AD – hats embroidered with gold thread, XVIII century – use of gold and silver t smy, XVIII – XIX centuries. BC – art embroidery, embroidered portraits). The article deals with different types of embroidery (cross, ribbons, beads, smoothies, silk, gold, isonium, chenille, Handanger embroidery, carpet embroidery, voluminous embroidery, blackwork, Riche-lieu), groups of ornamental plots are distinguished: geometric (straight and wavy lines, circles, crosses, rhombuses, squares, sockets), vegetable (grapes, oak, viburnum, rose, lily, poppy, hops), zoomorphic (images of animals, birds), anthropomorphic (images of people), as well as groups of techniques: counting technique performed by the number of threads of fabric (stringing, counting the surface, lower, lowering and cross) and non-counting technique performed on the intended contours of the drawing (vestibule, non-counting surface and the cross on the canvas); the symbolism of the ornament of the Ukrainian embroidery (straight horizontal line – symbol of earth, wavy – water, cross – fire, sun, square, divided into four parts, with dots and circles in each of them – symbol of the sown field or new yard, rhombus with elongated sides – a symbol of a wooden house, polyhedron and rosette – a symbol of the sun), the most common colors are highlighted, with red, white, green, orange, yellow, blue and so on; the popularity of embroidery in women's light clothing has been investigated.

When studying Ukrainian folk embroidery, it is necessary to pay attention to the spread and existence of these motifs in the territory of Ukraine. Yes, Polissya embroidery is a geometric pattern made in a strict color scheme (white, red thread, sometimes with the addition of black and blue) and made with a counting surface. In the Kyiv region, which borders the Polissya in the north, the traditional costume was also decorated with one- or two-color geometric ornaments, made in

Рецензент статті: Панова М. В., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну тканин та одягу, Харківська державна академія дизайну і мистецтва

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020

the technique of the bottom, typing, and counting. No less popular were geometrical plant motifs here. The embroidery of Southern Ukraine is characterized by polychrome, a light unbuttoned pattern of plant motifs is executed by a smooth surface. The red and black geometric patterns of Podillia's embroidery, made on low located edging, are contrasted on white canvas. Embroidery of Poltava region has high artistic properties – strict geometrical or geometrized vegetable patterns, embroidered, as a rule, with a counting surface in combination with cutting out and gouged out. Bukovina's embroidery is characterized by a dark color scheme (dark cherry, brown with a predominance of black), the use of various materials (beads, silk, wool, silver and gold threads) and technician (smooth, small cross, netting). Traditional embroideries of the Carpathian region were dominated by plant motifs, embroidered with hunger. The color scheme of both plant and geometric ornaments included black, red, yellow and green. In Lviv, geometric patterns, embroidered with cross, typing and other superficial sutures, were distributed. Their color scheme was dominated by black, sometimes it was animated by yellow, blue, red.

The pattern of the ornament and the techniques of embroidery are interdependent. For example, geometric motifs are performed by techniques that are close to artistic weaving and closely related to the texture of the fabric, the number of its threads. This is the bottom, the lowering, the counting surface. Using these techniques allows you to create a convex, and sometimes multifaceted ornament, in which the background along with the embroidered motifs is included in the ornamental row. The circular flowing lines of the plant patterns also require specific techniques of execution – smooth Poltava, artistic, white. These techniques are not related to the texture of the fabric – the twigs of the branches, various in the shape of flowers are freely placed on the decorative field.

In order to identify the most popular types of embroidery in women's clothing, an analysis of photo reports from the popular Ukrainian Sorochinsky Fair in recent years was conducted and respondents were interviewed. It was found that in women's light clothing it is most expedient to place a geometric ornament on the collar, and it is also quite rational to place it in the neck area and on the sleeves. Plant ornament in clothing is most appropriate to place in the neck and chest area, it is also quite rational to place the ornament on the right side of the product, on the bottom of the sleeves, in the waist and on the bottom of the sleeves. As a result, modern women's models of Ukrainian clothing with embroidery decoration were developed.

Keywords: embroidery, women's clothing, ornament, composition, plot.

Постановка проблеми. Народна художня творчість пов'язує покоління і є джерелом невичерпного натхнення, пізнання власної історії. Так, народна творчість надає людині неоцінену можливість знайти власний шлях для самовираження. З усіх видів української художньої творчості велику роль віддано художньому вишиванню. Стриманість і лаконічність кольорової

палітри, витонченість графічної лінії орнаменту — це високий рівень досконалості й глибокий сенс народного декоративного мислення. Народні орнаменти — це складна мова, яка розповідає про красу і щастя, про думки та почуття, про надії та страждання, про пізнання світу взагалі. Століттями народ накопичував і виражав у простих лініях традиції, звичаї предків, тому вишивка так зачаровує і вабить сучасників.

Актуальність теми. Сьогодні всебічний процес оновлення українського суспільства викликає значний сплеск використання творчих надбань і традицій минулого. Теперішня активізація інтересу до втрачених культурних цінностей, а також до існуючих художніх витворів декоративно-прикладного мистецтва підтверджує актуальність порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження в області історії української вишивки зроблені М. С. Біланом, Г. Г. Стельмашук, Н. М. Камінською, С. І. Нікуленко, Т. В. Кара-Васильєвою. Автори робіт описали шлях формування й побутування українського традиційного строю, висвітили особливості народного українського костюма в різні періоди часу. Основні питання щодо процесу вишивання в одязі були відображені в роботах В. В. Зайченко, В. М. Молотової, Л. М. Панченко, Б. Рассела, П. І. Уткіна. Характеристика орнаменту, символики вишивки та їх архаїчно-сакральне значення в українському одязі представлено в роботах Т. О. Ніколаєвої, О. Нестеркової, І. Чумарної, а також в інших статтях.

Сьогодні активно досліджується використання вишивки в одязі, але більш глибокого вивчення вимагають питання щодо особливостей використання вишивки в жіночому українському одязі з метою проєктування сучасного одягу з використанням орнаментальних мотивів національного колориту.

Метою статті є дослідити особливості використання вишивки як різновиду декоративно-прикладного мистецтва та її вплив на розвиток українського жіночого одягу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вивчення літературних джерел [2; 6; 7; 8; 12; 15] свідчить, що вишивка є поширеним видом декоративно-прикладного мистецтва, в якому узор та зображення виконуються вручну (голкою, гачком) або за допомогою вишивальної машини на різних тканинах, шкірі та інших матеріалах лляними, бавовняними, вовняними, шовковими нитками, а також бісером, перлами, коштовним камінням, блискітками, монетами тощо. Застосовують вишивку для оздоблення одягу, предметів

побуту, для створення самостійних декоративних панно тощо.

З'ясовано, що колискою вишивання був Схід. Саме в Азії це мистецтво процвітало вже набагато раніше того, як воно стало відоме грекам і римлянам. Більш розвинене мистецтво вишивання різнобарвними та золотими нитками, камінцями на тонких тканинах запозичене греками у персів під час походів Олександра Македонського. При візантійських царях вишивками не тільки покривали одяг, а й із особливою розкішшю вишивали кінські збруї та сідла, вперше було введено вишивання срібними нитками [10, с. 12].

В Західній Європі в XVI столітті особливої популярності досягла вишивка хрестиком. Це був період великої популярності церкви, і вишивали найчастіше ікони, біблійні сцени, а також тексти молитов. Так, у Франції славилися вишивки міланські, венеціанські й генуезькі.

Наприкінці 1880-х років у Західній Європі, особливо у Франції, стали широко розповсюджуватися вишивки за російським загальновідомим зразком, з півниками, кіньми, квітами тощо, вишитими червоними, синіми і жовтими нитками по білій тканині, в результаті чого вишивки ставали справжнім витвором мистецтва. Одяг з такими вишивками найчастіше вдягали молоді дами та діти [4; 5; 13].

На території України вишивання як вид мистецтва існує з глибокої давнини. Про це свідчать дані археологічних розкопок, а також записи стародавніх мандрівників та істориків-літописців. Зокрема давньогрецький історик Геродот, якого дослідники називають «батьком історії», у своїх записах про скіфів згадував, що скіфи прикрашали свій одяг вишивкою. Так, на скіфських кам'яних бабах чітко позначена вишивка на вставках, подолах, манжетах одягу. На Черкащині були знайдені бляшки, датовані VI століттям, на яких теж чітко простежується вишивка [5, с. 28].

В епоху Київської Русі мистецтво художньої вишивки дуже високо цінувалося. Сестра Володимира Мономаха Анна-Янка організувала в Києві, в Андріївському монастирі, школу, де молоді дівчата навчалися майстерності вишивання шовком, золотими та срібними нитками. Протягом століть руками майстринь створювалися пишні рослинні орнаменти на одязі вельмож, заможних верств міського і сільського населення, в оформленні культового оздоблення. Більш скромні були вишивки в народному побуті.

Археологічні розкопки підтверджують широке розповсюдження вишивки в стародавньому Києві: на фібулах і срібних браслетах XIII століття зображено постаті в сорочках із широкими вишиваними манишками [4; 5; 14].

Фламандський мандрівник Жільбер де Лануа, який перебував у 1412 і 1421 роках на території України, згадував, що рукавиці й шапки русичів були прикрашені вишивкою [14, с. 36].

На зламі XVI–XVII століть починається мгутня хвиля відродження української культури, розвитку різних видів мистецтва, в тому числі й вишивки. Біла вишита сорочка стає невід'ємною складовою частиною жіночого та чоловічого українського народного одягу. Вишита сорочка мала характерні ознаки кожної місцевості. Так, за орнаментом, технікою виконання й гамою кольорів легко відрізнити полтавську сорочку від подільської, гуцульську — від поліської [10; 13].

Етнограф і натураліст Йоганн Готліб Георгі, який у 1768–1769 роках відвідував під час академічної експедиції Лівобережну Україну, зазначив, що одяг дворянок складався з кунтуша суконного, викладеного по краях пілочок, внизу і на перехопленні золотими сітками, позументами або шнурками, і спідниці з шовкової тканини, також викладеної внизу золотою або срібною тасьмою.

У XIX столітті, створюючи вишивку, звертали увагу на значення орнаменту¹. У мові народної вишивки, крім орнаменту, головна роль належала кольорам². Були створені центри вишивального мистецтва зі своєрідними художніми особливостями візерунків, колориту, технікою виконання, формою та композиційним рішенням.

Наприкінці XIX — на початку XX століття, коли на ринку з'явилися кольорові фабричні нитки (муліне) і різноманітні барвники, в народну українську вишивку прийшла поліхромія. За колірним вирішенням вишиті орнаменти максимально наблизилися до своїх реальних прообразів: листя набрало зеленого кольору, квіти стали червоними, оранжевими, жовтими, виноград — синім тощо [10; 13].

У XIX — на початку XX століття вишивка вже широко застосовувалася для оздоблення народного костюма. Художньою вишивкою починають цікавитися збирачі-колекціонери і вчені-етнографи, зусиллями яких влаштовуються перші виставки прикладного мистецтва та кустарних промислів. На своєрідність української вишивки звертають увагу прогресивні кола громадськості, захоплюється широка публіка.

У XX столітті почався процес зближення професійного та народного мистецтва. 1947 року у Львові відкрився перший в Україні Державний

¹ Орнамент — це свого роду система письма, де чорнило й папір замінюють полотно й нитки. «Писати» в давнину означало «прикрашати» і «зображати».

² Так, білий колір сприймався як символ світла й неба, означав «світити», «сяяти», «блищати». Червоний колір був пов'язаний з уваленням про вогонь, про щось прекрасне й загадкове.

інститут прикладного та декоративного мистецтва для підготовки висококваліфікованих художників прикладного мистецтва. Зміцнюється творча співдружність художників і народних майстрів, у результаті з'являються спільні розробки проєктів декоративної вишивки.

Сьогодні в Україні багато художньо-виробничих майстерень, які об'єднують роботу майстрів, направляють її, організують навчання молоді. Найбільш відомими є майстерні в смт Дігтярі Чернігівської області, в селі Глинки й смт Кути на Івано-Франківщині, а також у місті Решетилівка Полтавської області, Києві, Львові, Вінниці, Чернігові, Богуславі, Косові [14, с. 127–130].

Художня вишивка — один із найбільш поширених видів народного мистецтва, в якому втілені найкращі традиції народу. Використовують певні види вишивок: вишивку хрестом, стрічками, бісером, хардангер, у килимовій техніці, гладдю, об'ємну вишивку, блекворк, ришельє, вишивку шовком і золотом, ізониткою, вишивку синеллю.

Для виконання вишивки як рисунки використовують натуралістичні зображення рослин, квітів, а також сюжетні картини, перекладені з репродукцій, листівок. Важливо зазначити, що лише в малюнку, виконаному живописними засобами, де наявність світла й тіні створює певну атмосферу сприйняття, можливим стає наближення до природи. При створенні рисунка для вишивки художник робить замальовки з природи і потім втілює їх в орнамент та різні орнаментальні композиції. При переробці рисунка в орнамент відбираються основні, характерні риси предмета (квітки, птахи тощо). Мотиви тварин, птахів, рослин малюють контуром, не прагнучи точної передачі, виділяючи лише головні риси. Площинне зображення таких мотивів стає частиною візерунка й органічно зв'язується з поверхнею виробу, що оздоблюється. Тракткування в узорах мотивів рослинного або тваринного походження залежить від характеру орнаменту, фактури тканини, техніки виконання. Так, наприклад, зображення ягід і листя полуниці може бути різним і залежить від того, якими швами воно буде виконано.

При створенні візерунків для вишивки сучасних виробів художники часто використовують мотиви селянських вишивок XVIII–XIX століть, в яких завжди зберігаються принципи орнаментальної композиції. Характер композиції більшою мірою визначається ритмом — закономірним чергуванням окремих елементів або групи елементів в орнаменті, що сприяє досягненню виразності композиції, чіткості її сприйняття. Для побудови орнаменту, згідно з тематичною класифікацією, виділяються наступні групи

орнаментальних сюжетів: геометричні форми (трикутники, квадрати, зірки, кола тощо), рослинні мотиви (листя, квіти, гілки, дерева тощо), зображення образів тваринного світу (комахи, птахи, риби, звірі), а також антропоморфні (зображення людей у дуже узагальненій формі). Іноді в орнаменті геометричні форми поєднуються з мотивами природи. Дуже часто для візерунків вишивки характерна симетрія — закономірне розташування основних ліній, форм, барв відносно горизонтальної або вертикальної осей симетрії. Малюнок може бути побудований щодо однієї, а також двох або декількох осей симетрії.

Побудова композиції може бути заснована на принципі рівноваги, коли частини візерунка врівноважують одна одну, і стає частиною візерунка. Часто візерунок будується в замкнутій площині, тобто у площині, що обмежена, або геометричної форми. Це може бути скатертина квадратної або прямокутної форми, панно, шаль у формі трикутника, кругла наволочка на диванну подушку, залежні від форми виробу і задуму виконавця, при цьому форма і розташування візерунка можуть змінюватися. Так, на скатертині можуть бути вишиті кути або середина; площина скатертини або серветки може бути розділена на квадрати або прямокутники, в яких розташовані візерунки вишивки.

В українській народній вишивці мотиви виступають орнаментальними прикрасами. Композиція таких візерунків звичайно складається з трьох частин: головної (середньої) фігури і двох фігур, що стоять обабіч від головної та звернені до неї. Зображення людської фігури на таких вишивках має умовний характер (ромбічна голова, підняті руки-крюки, спідниця-трикутник). Крім того, узагальнені й образи птахів, коней, вершників. Їх рисунок статичний; людська фігура завжди зображена у фас, а звірі та птахи — у профіль.

Характерною особливістю вишивки є те, що у всіх візерунках зберігається схожість із природними рослинами, але квіти й листя приймають нову, ідеальну форму; відсутні недоліки, які можуть зустрічатися в природі (зморщений або поламаний листочок, відвернена пелюстка квітки, поламана або загушена гілочка); елементи візерунка розташовуються так, що фон виробу між ними рівномірно розподіляється і стає частиною узору. За своєю художньою суттю вишивка близька до інших видів народного мистецтва: узорного ткацтва, килимарства, декоративних розписів, різьблення по дереву, витинанок тощо [9; 12; 15].

Установлено, що народне мистецтво дуже часто поєднують зі значенням слова «традиція» (підкреслення сталості певного явища, спадковості в його розвитку). Нанесення на тіло чи

одяг орнаментів у давнину мало в першу чергу магічне значення. Дослідники народної вишивки зазначають, що розміщення орнаменту на жіночих сорочках (візерунок укривав весь рукав) пов'язане з шануванням руки як своєрідного знаряддя праці [16, с. 54].

Орнаменти наділялися певним символічним значенням і мали надавати сили, вправності. Сміслові значення мотивів найдавніших геометричних орнаментів, які широко застосовувалися в декорі тканин і одягу в XIX — на початку XX століття, сьогодні частково втрачено. Найпростіші з них можна приблизно пояснити так: пряма горизонтальна лінія — символ землі, хвиляста — води, хрест — вогню, сонця. Складніші архаїчні мотиви витлумачити значно важче. Наприклад, припускають, що квадрат, розділений на чотири частини, з крапками і кружками у кожній з них — це символ засіяного поля чи нового двору, ромб із видовженими сторонами — символ дерев'яного будинку, многогранник і розетка — символ сонця. Отже, прочитання геометричних мотивів свідчить про те, що у вишитих орнаментах зберігся архаїчний пласт культури.

Рисунок орнаменту багато в чому визначається технічними прийомами вишивання, які виникли в різні історичні періоди. Ці прийоми підрозділяються на дві групи: 1) лічильна техніка, що виконується за лічбою ниток тканини: набирування, лічильна гладь, низь, занизування і хрестик; 2) нелічильна техніка, що виконується по намічених контурах рисунка: тамбур, нелічильна гладь і хрестик по канві. Геометричні узори виконуються, як правило, низь, занизуванням, набируванням, а також лічильною гладдю, хрестиком. Низь і занизування дають можливість побудувати багатоплановий геометричний узор, стібки набирування, лічильної гладі та гладі «качалочки» створюють густу рельєфну фактуру вишитих орнаментів. Рослинні орнаменти, вільно розміщені на полотні, виконуються різноманітними поверхневими швами. Широке художнє можливості має гладь — полтавська, художня. Комбінація різних технічних прийомів вишивання з виколюванням і вирізуванням надає вишитим виробам легкості та прозорості. Крім того, для оздоблення рушників, простирадл, скатертин часто використовувалися бахрома й мереживо, вив'язане гачком із білих бавовняних ниток або виконане технікою макраме [8; 12; 15].

Рисунок орнаменту і технічні прийоми вишивання взаємообумовлені. Так, наприклад, геометричні мотиви виконуються техніками, наближеними до художнього ткацтва і тісно пов'язаними з фактурою тканини, лічбою її ниток. Це низь, занизування, лічильна гладь. Викор-

истання даних технік дозволяє створити випуклий, а іноді й багатоплановий орнамент, у якому фон нарівні з вишитими мотивами включається в орнаментальний ряд. Округлі плавні лінії рослинних узорів вимагають і специфічних технік виконання, таких як гладь полтавська, художня, біла. Ці техніки не пов'язані з фактурою тканини — виткі гілки, різноманітні за формою квіти вільно розміщуються на декоративному полі.

Давнє магічне значення використання для оформлення одягу забуто разом зі смыслом архаїчної символіки, що дозволяє виділити як головну декоративну та художньо-естетичну функції вишивки. Наприклад, у жіночих та чоловічих сорочках орнаменти розміщувалися на комірці (стоячому чи відкладному), манишці або кокетці, манжетах, плечових вставках і по всьому рукаву. Вишивкою прикрашали поділ жіночих сорочок (лиштва, пелена).

Із поясного жіночого одягу вишивкою прикрашали запаски, спідниці й фартухи (фартухи-запаски). Узори, як правило, розміщувалися по краях горизонтальними або вертикальними смугами. Вишивка іноді доповнювала тканий декор плахт.

Невід'ємним елементом жіночого та чоловічого традиційного костюма була безрукавка, в декорі якої застосовували вишивку, аплікацію, кольоровий шнур, стрічки з атласу, бархату, сатину тощо. Яскравістю й самобутністю декоративних вирішень відзначаються хутрянні безрукавки, що побутували серед гірського населення Карпат, — облямовувані хутром і багато оздоблювані вишивкою, аплікацією, металевими пластинками.

Вишивка використовувалася в орнаментативній верхнього одягу: свит, кожухів, коротких кошушанок. Поверх сорочок, спідниць, штанів та іншого верхнього одягу пов'язувався пояс, розшитий орнаментами. Декоративний комплекс жіночого костюма завершували багато орнаментовані головні убори: вишиті хустки, очіпки, стрічки — «віночки», «бавниці» тощо [1; 4; 14].

Необхідно зазначити, що в межах одного історико-етнографічного району використовувались декілька варіантів народної вишивки. Локальні особливості української вишивки можна легко простежити, порівнюючи вишивки Полісся й Південної України, Закарпаття і Слобожанщини тощо.

Так, у північних районах Українського Полісся поширилися прямолінійні геометричні орнаменти (ромби, восьмикутники, зірки), виконані здебільшого у строгій колірній гамі (біла, червона нитка, іноді з доданням чорного та синього) лічильною гладдю, на Волині — двоколірні (червоний і синій) геометризвані мотиви.

У південних районах Полісся переважала вишивка білими лляними нефарбованими нитками (або білими з вкрапленням чорного і червоного кольорів) у техніці лічильної гладі, набирування та вирізування. Найбагатше у традиційному жіночому костюмі цього регіону прикрашалися сорочки. Особливістю декору жіночої сорочки Поділля є розміщення вишивки на рукавах — косими орнаментальними смугами, кожна з них може заповнюватися будь-якими мотивами, виконаними в різних техніках. Локальна своєрідність вишивки виявлялась і в композиції горизонтальних орнаментальних рядів: мотиви розміщувались у шаховому порядку. Що ж до колориту, то тут переважав чорний колір, іноді у сполученні з червоним, оранжевим чи жовтим. Подільські вишивки рельєфні, а густина вишивання (переважає техніка низи) створює зоровий ефект, при якому рисунок орнаменту ніби проступає на чорному тлі.

На Київщині, що на півночі межує з Поліссям, традиційний костюм також прикрашали одно- або двоколірними геометричними орнаментами, виконаними в техніці низи, набирування, лічильної гладі. Не менш популярними були тут геометризovanі рослинні мотиви. Орнаментальна композиція на рукаві жіночої сорочки, як правило, мала тричастинну структуру: в центральній орнаментальній смузі розміщувались крупніші та складніші мотиви, а вузькі орнаментальні смуги, розміщені обабіч, завершували загальну композицію, акцентуючи увагу на її центрі. У таких композиціях можна спостерігати поєднання геометричної, геометризovanі рослинної орнаментики: в центральній частині вишивались квіти, вазони, виткі гілки, грона винограду, а в обрамляючих орнаментальних смугах — ромби, хрести, розетки тощо.

Високі художні властивості мають вишивки Полтавщини. Це монохромні геометризovanі рослинні орнаменти (сині, коричневі, білі), виконані в техніці лічильної гладі, вирізування та виколювання. За композицією це вертикальні гілки сорочки. На Полтавщині були поширені також геометризovanі рослинні узорі з переважаючою червоно-чорною колірною гамою.

Для вишивок Південної України характерна поліхромія. Так, паралельно з геометризovanі рослинними мотивами існували орнаменти, які дозволяли говорити про локальні особливості південноукраїнської вишивки — яскравий, багатобарвний колорит, різноманітність орнаментальних мотивів, використання поряд з бавовняними нитками гарусу. Наприклад, у жіночій сорочці найретельніше вишивалася кокетка.

У вишивці західних регіонів України відбилися всі перипетії історії цього краю, строка-

тий етнічний контингент і розмаїтість культурно-побутових взаємовпливів українців і їхніх сусідів — представників інших народів. У цих вишивках використовують різноманітні орнаментальні мотиви; скупі, традиційну для українських вишивок колірну гаму і яскраві відтінки фарб; різноманіття використовуваних матеріалів (бавовняна нитка, гарус, бісер); сполучення старовинних і більш сучасних технічних прийомів. Вишивка часто супроводжується іншими техніками, наприклад аплікацією.

Вишивкам Буковини властиві темна колірна гама (темно-вишневий, коричневий колір із переважанням чорного), використання різноманітних матеріалів (бісеру, шовку, шерсті, срібних та золотих ниток) і технік (гладь, дрібний хрестик, мережання). Паралельні орнаментальні смуги розміщувались впоперек або навкоси рукава, уздовж спинки та переду сорочки (погрудними). У рослинні та геометризovanі рослинні орнаменти іноді вводилися зооморфні мотиви (зображення звірів, птахів).

У традиційних вишивках Прикарпаття переважали рослинні мотиви, вишиті гладдю. Колірна гама як рослинних, так і геометричних орнаментів включала чорний, червоний, жовтий і зелений кольори. На Львівщині були поширені геометричні узорі, вишиті хрестиком, набируванням та іншими поверхневими швами. У їх колірній гамі домінував чорний, іноді його оживляли жовтий, синій, червоний кольори. У південних районах Львівщини одяг прикрашали поліхромними орнаментами, вишитими гладдю.

Вишивкам гірських районів Карпат, Закарпаття властива різноманітність композиційних прийомів, орнаментальних мотивів і технічних вирішень. За композицією серед них можна виділити тричастинні орнаменти (широкий центральний орнаментальний ряд з двома вузькими зубчастими смугами, які симетрично відкреслюють його, — східне Закарпаття, Івано-Франківська область), смугасті орнаменти, подібні до тканих (вузькі орнаментальні ряди, що повторюються, — Бойківщина, Львівська область). Іноді вишивка ставала основою і вкривала фактично весь рукав сорочки, рисунок читався у просвітах тканини (Косівський район Івано-Франківської області). При всій колірній розмаїтості основними кольорами вишивок залишалися червоний, синій, жовтий, зелений [1; 4; 5; 11; 14; 16].

З метою дослідження популярності використання вишивки в сучасному жіночому легкому одязі, був проведений аналіз фоторепортажів з популярного українського сорочинського ярмарку за останні роки. Найбільшого поширення в жіночому легкому одязі з геометричним орна-

Рис. 1. Моделі сучасного популярного українського жіночого одягу

ментом набув орнамент *ромбами*, а саме 13,23 %. На другому місці за популярністю — орнамент *хвилясті лінії*, вони застосовуються в 11,12 %. На третьому місці виявився орнамент *зірочки*, які зустрічаються в 11,05 % жіночого легкого одягу.

Найпоширенішим видом орнаменту рослинного характеру в жіночому легкому одязі є *калина* — 21,81 %, другим за популярністю виявився орнамент *квітки маку* — 13,41 %, на орнамент *лілія* припадає 10,99 %.

У ході анкетування респондентів з метою виявлення вподобань щодо місця розташування орнаменту в жіночому одязі — було встановлено, що геометричний орнамент найбільш доцільно розташовувати на комірці, в області горловини виробу та на рукавах. Рослинний орнамент в одязі найбільш доцільно розміщувати в області горловини, грудей та талії, також доволі раціональним буде вибір місця для вишивки з правого боку виробу та по низу рукавів. Сучасні жіночі моделі одягу з оздобленням вишивкою (певними видами орнаментальних мотивів), з урахуванням результатів дослідження, наведено на рис. 1.

Висновки. Таким чином, історичний огляд розвитку вишивки як виду декоративно-прикладного мистецтва показав, що її використовували з давніх часів для оздоблення церковного, нарядного та побутового одягу; виявлено характеристику основних видів вишивки; проаналізовано орнаменти української вишивки; досліджено популярність її використання в жіночому легкому одязі та розроблено сучасні жіночі моделі українського одягу з оздобленням вишивкою.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Подальшого дослідження потребує розгляд особливостей проектування українського чоловічого одягу з оздобленням вишивкою.

Література:

1. Білан М. С., Стельмашук Г. Г. Український стрій. Львів : Априорі, 2011. 316 с.
2. Гаврилюк Р. М. Вишивка вишницького мистецького осередку: сучасна інтерпретація. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2018. Вип. 2. С. 47–53.
3. Зайченко В. В. Вишивка Чернігівщини : [монографія]. Київ : Родовід, 2010. 205 с.
4. Камінська Н. М., Нікуленко С. І. Костюм в Україні від епохи Київської Русі до XXI століття. Харків : Золоті сторінки, 2004. 208 с.
5. Кара-Васильєва Т. Історія української вишивки = History of Ukrainian embroidery : книга-альбом. Київ : Мистецтво, 2008. 464 с.
6. Король Н. Я. Народна вишивка в моделюванні святкового одягу для дітей: художні аспекти промислового виготовлення дитячих вишиванок в сучасній Україні. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2015. № 9/10. С. 20–26. URL : <https://visnik.org/view-uk/?y=2015&n=9> (дата звернення : 11.01.2020).
7. Мартишук М. В. Вишивка як складова декору українського жіночого авангардного одягу. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2014. № 1. С. 72–75.
8. Молотова В. Н. Декоративно-прикладное искусство : учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Форум, НИЦ ИНФРА-М, 2016. 288 с.
9. Нестеркова О., Кисляков К. Орнаментальні діалоги : [про українську вишивку XVIII — поч. XX ст.]. *Культура і життя*. 1999. 4 груд. С. 4.
10. Николаева Т. А. Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье. Київ : Наукова думка, 1987. 248 с.
11. Панченко Л. М. Вишивання : альбом. Київ : Техніка, 1990. 22 с.
12. Рассел Б. Художественная вышивка: узоры, схемы, инструкции : пер. с англ. Москва: Ниола 21-й век, 2002. 112 с.
13. Сушко В. Українське вишивання на Слобожанщині XIX–XX ст. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 6. С. 66–70. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43243/09-Sushko.pdf?sequence=1> (дата звернення : 11.01.2020).
14. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.) : навч. посіб. для студ. вузів мистецтв та культури. Київ : Либідь, 1992. 189 с.
15. Уткин П. И., Королева Н. С. Народные художественные промыслы : учебник для проф. учеб. заведений. Москва : Высшая школа, 1992. 159 с.
16. Чумарна М. І. Вишивання долі: Символіка і техніки шитва. Львів : Априорі, 2015. 88 с.
17. [interpretation]. *Traditions and innovations in the higher architectural-artistic education*, 2, 47–53. (In Ukrainian).
18. Zaichenko, V. V. (2010). *Vyshyvka Chernihivshchyny* [Embroidery of Chernihiv region]. Kyiv: Rodovid. (In Ukrainian).
19. Kaminska, N. M. & Nikulenko, S. I. (2004). *Kostium v Ukraini vid epokhy Kyivskoi Rusi do XXI stolittia* [The Costume in Ukraine from the Kievan Rus' Epoch Till the XXI Century]. Kharkiv: Zoloti Storinky. (In Ukrainian).
20. Kara-Vasylijeva, T. (2008). *Istoriia ukrainskoi vyshyvky* [History of Ukrainian embroidery]. Kyiv: Mystetstvo. (In Ukrainian, in English, resume in English, in Russian & French).
21. Korol, N. Ya. (2015). *Narodna vyshyvka v modeliuvanni sviatkovoho odiahu dlia ditei: khudozhni aspekty promyslovoho vyhotovlennia dytiachykh vyshyvanok v suchasni Ukraini* [Folk embroidery in the modeling of holiday clothes for children: artistic aspects of industrial production of children's embroideries in modern Ukraine]. *Bulletin of Kharkov State Academy of Design and Arts*, 9/10, 20–26. Retrieved from <https://visnik.org/view-uk/?y=2015&n=9>. (In Ukrainian).
22. Martyshchuk, M. V. (2014). *Vyshyvka yak skladova dekoru ukrainskoho zhinochoho avanhardnoho odiahu* [Embroidery as a decor component of Ukraine an avant-garde costume]. *Bulletin of Kharkov State Academy of Design and Arts*, 1, 72–75. (In Ukrainian).
23. Molotova, V. N. (2016). *Dekorativno-prikladnoe iskusstvo* [Arts and crafts] (3rd ed.). Moscow: Forum, NITs INFRA-M. (In Russian).
24. Nesterkova, O. & Kysliakov, K. (1999, December 4). *Ornamentalni dialohy* [Ornamental dialogues]. *Kultura i zhyttia — Culture and Life*, p. 4. (In Ukrainian).
25. Nikolaeva, T. A. (1987). *Ukrainskaya narodnaya odezhd*. *Srednee Podneprove* [Ukrainian folk clothing. Middle Dni-pro River Region]. Kyiv: Naukova dumka. (In Russian).
26. Panchenko, L. M. (1990). *Vyshyvannia* [Embroidery] [Album]. Kyiv: Tekhnika. (In Ukrainian).
27. Russel, B. (1996). *Victorian Needlepoint*. London: Collins & Brown (Russ. ed.: Russel, B. (2002). *Khudozhestvennaya vyshyvka: uzory, skhemy, instruktсии* [Artistic embroidery: patterns, schemes, instructions]. Moscow: Niola 21-i vek).
28. Sushko, V. (2007). *Ukrainske vyshyvannia na Slobozhanshchyni XIX–XX st.* [The Ukrainian embroidery in Slobozhanschina throughout the period of the 19th and the 20th centurie]. *Narodna tvorchist ta etnografia — Folk Creativity and Ethnography*, 6, 66–70. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43243/09-Sushko.pdf?sequence=1> (In Ukrainian).
29. Tyshchenko, O. R. (1992). *Istoriia dekoratyvno-prikladnoho mystetstva Ukrainy (XIII–XVIII st.)* [History of applied arts of Ukraine (XIII–XVIII century)]. Kyiv: Lybid. (In Ukrainian).
30. Utkin, P. I. & Koroleva, N. S. (1992). *Narodnye khudozhestvennye promysly* [Folk Art Crafts]. Moscow: Vysshaya shkola. (In Russian).
31. Chumarna, M. I. (2015). *Vyshyvannia doli: Symvolika i tekhniki shytva* [Embroidery of fate: Symbolism and techniques of the stitch]. Lviv: Apriori. (In Ukrainian).

References: